

Renate

Renate

Greta De Nil

Dit verhaal is fictief. Alle overeenkomsten met bestaande personen of gebeurtenissen berust op toeval.

Met veel dank aan mijn proeflezers: Chris De Nil, Catherine Van de Velde en Floor Van Dissel.

Schrijver: Greta De Nil
Coverontwerp: Greta De Nil
ISBN: 9789402160116
© 2017 Greta De Nil

Hoofdstuk 1

‘Kom, mams, werk nu eens een beetje mee. Het kan echt niet anders, dat weet je toch?’

De vriendelijke stem van haar dochter, Joke, dringt niet echt tot Renate door. Tachtig is ze nu. Ze is nog goed bij de zaak en tot voor een paar maanden was ze ook nog kwiek en actief. Ze kon gaan en staan waar ze wilde. Renate slaakt een diepe zucht, dat stomme ongeluk ook! Wat had Joke ook alweer gevraagd? Oh ja, het ging erover welke kast ze wilt meenemen naar het rusthuis.

‘De grootste die in die kamer past, Joke. Ik wil al mijn knutselspullen erin kwijt en ook mijn naaigerief, mijn puzzels en mijn kruiswoordraadsels en...’

‘Mams, dat kan niet, zo groot is die kamer niet. Er past een kast in van maximum 1,20 meter breed, echt niet meer, hoor!’

Joke voelt haar moeder feilloos aan. Ze heeft het er zelf ook niet gemakkelijk mee, maar het rusthuis is de beste optie, dat beseft mama ook wel.

‘Dan is er niet veel keuze, toch? Neem die dan maar. Misschien wil Herman er nog een paar schabben bijleggen?’

‘Dat zal hij zeker wel willen doen, mams, vraag het hem zelf maar, hij komt zo. Ik zal de kast al leeg maken.’

Renate volgt de handelingen van haar oudste dochter, die heel de inhoud van de kast, voornamelijk boeken van haar man zaliger, in dozen propt. Joke is ook al niet meer van de jongste, 58 is ze nu. Lena is 56 en haar jongste dochter, Hanna, 54. Joke is de enige die geen baan meer heeft. Wegens de herschikking van het bedrijf moest ze met vervroegd pensioen. Zij heeft dus tijd om haar moeder te helpen met de verhuis. Herman, de man van Joke heeft deze namiddag

verlof genomen om de spulletjes van zijn schoonmoeder naar het rusthuis te rijden. Joke rijdt niet graag. Eigenlijk heeft ze het geweldig getroffen met haar drie schoonzons! Toffe jongens zijn het, nu ja, geen jongens meer natuurlijk, mannen! Ze moet er nog steeds aan wennen dat haar kinderen ondertussen ook bijna met pensioen gaan!

De kast is leeg.

'En daar moeten straks al mijn spullen in?' vraagt Renate ongerust.

'Ja, mams, dat is de bedoeling. Weet je, om die puzzels hoef je je niet druk te maken. Ze nemen veel ruimte in, maar als je er één hebt, kan je voort. De rest kan bij ons op zolder bivakkeren. Als je dan langskomt, kan je wisselen, goed?' stelt Joke voor.

'Dat is lief van je, kind, doe dat maar. Mijn knutselgerief zou ik graag bij de hand hebben en ook mijn naaimachine, wat moet ik anders de hele dag doen? Ik zal nog meer tijd hebben dan thuis.'

Het klinkt een beetje klagerig, maar zo voelt ze zich ook. Haar hobby's vragen nu eenmaal veel kastruimte: zakken met lappen, restjes wol, papier, karton, lege doosjes, eierkartons, breinaalden, haakpennen, patronen, borduurkatoen in alle kleuren van de regenboog...

'Ik zal je wel helpen om je knutselgerief in de kast te schikken en misschien heb je toch niet meer alles nodig. Ik zal de knutselspullen naar de woonkamer brengen zodat je ze kunt sorteren.'

Al vlug ligt de tafel vol materialen en gereedschappen. Renate probeert de berg in twee te delen: een stapel *ja* en een stapel *nee*. Oppassen dat er niets op de grond valt, want bukken, gaat niet goed met dat zere been.

Wat is het lang geleden dat ze dit allemaal heeft kunnen vastnemen. In het ziekenhuis en ook in het revalidatie-

centrum was dat onmogelijk. Ze streelt de zachte stoffen en koestert de bolletjes wol. Wat zal het heerlijk zijn weer knuffelbeesten, lappenpoppen en geborduurde kleertjes voor de achterkleinkinderen te naaien en om allerlei frutseltjes in elkaar te knutselen waar ze de kleintjes blij kan mee maken. Eindelijk komt er een einde aan de uren en dagen van verveling. Jammer dat ze niet kan thuisblijven. Anders dan de meeste mensen vindt ze het echt niet erg om alleen te zijn, om rustig haar gang te gaan, integendeel! Gelukkig hebben ze haar verzekerd dat de privacy van de kamers gerespecteerd wordt. Er zijn genoeg plaatsen waar de bewoners elkaar kunnen ontmoeten. Op haar kamer zal ze met rust gelaten worden.

‘Herman is er, mams. Wij beginnen de auto al in te laden, sorteer jij maar rustig verder!’

‘O hier, kijk, restjes van kaarsen!’

Dat deed ze indertijd ook, de restjes stearine verwerken tot nieuwe kaarsen, dat is alweer een paar jaar geleden! Oké, dat mag bij de stapel *nee*, daarvoor heeft ze een kachel nodig en in het rusthuis hebben ze centrale verwarming. Brandende kaarsjes zullen op de kamer tien tegen één toch niet toegestaan worden.

Dat fijne borduurwerk... zou ze dat meenemen? Die kleine steekjes ziet ze niet meer zo goed... even opzij leggen. Patronen voor haak- en breiwerk, die moeten zeker mee!

‘Ben je klaar mam? Al de rest is al ingeladen.’

‘Ja, zo ongeveer wel. Deze stapel moet zeker mee. Die linkse daar mag hier blijven en dit kleine stapeltje zou ik willen meehebben als er nog plaats is.’

Joke en Herman stoppen de rechtse stapel en het kleinere hoopje in enkele dozen en dragen ze weg. Als laatste wordt ze zelf in de auto geholpen.

‘Blijf jij maar zitten mam, wij zullen de boel wel uitpakken.’
Herman installeert zijn schoonmoeder op één van de twee stoelen die haar kamer in het rusthuis rijk is.

Dit is dus de kamer waar ze de rest van haar leven zal moeten slijten. Het is de bedoeling dat ze vannacht voor het eerst hier blijft slapen.

Hoeveel nachten zou ze nog te gaan hebben? Er zijn er 365 in een jaar. Zou ze nog 10 jaar leven? Dat zijn dan 3.650 nachten, dan is ze 90! Wauw, dat is wel oud! De gemiddelde levensverwachting voor een vrouw ligt ergens tussen de 80 en de 85, dacht ze toch.

Renate kijkt rond: één kamer heeft ze nu in plaats van een heel huis en die ene kamer is kleiner dan haar vroegere woonkamer. En wat een klein tafeltje... ze moet seffens aan Herman vragen om het tafeltje dichterbij het raam te zetten, haar ogen hebben meer licht nodig dan vroeger. Misschien kan er nog een plooitafeltje bij? Hoe moet ze zich anders behelpen met zo weinig tafelruimte? Er is niet eens plaats om een fatsoenlijke puzzel te leggen. Stel je voor dat ze haar kinderpuzzels geven met maar 100 of 200 stukjes omdat de tafel te klein is. Dat doen ze soms toch met oude mensen. Ze geven hen kinderpuzzels! Ze herinnert het zich van toen ze eens bij oma op bezoek gingen. Oma is niet lang in het rusthuis geweest, een jaar of twee maar. Zij was toen 87. De schrik slaat haar om het hart, een dag telt 24 uren, daarvan brengt ze er 8 in slapend door. Er blijven dus 16 uren over! Zestien uren per dag en dat misschien jarenlang. Hoe moet ze die vullen als de ruimte te krap blijkt? Thuis ging ze ook nog regelmatig op stap: naar de wekelijkse markt, winkelen in Lier, een dagje uit met de landelijke vrouwenclub, op bezoek bij haar kinderen of kleinkinderen, soms gewoon een koffietje drinken op een terras. En haar vriendinnen Helga en Truus, zou ze hen nog te zien krijgen? Zo mobiel zijn Truus en Helga

niet meer dat ze zelfstandig tot hier kunnen komen. Ze wonen wel in Berlaar, maar helemaal aan de andere kant van het dorp, in de buurt van het station en ze rijden al een tijdje niet meer met de wagen. Renate zucht, een traan rolt uit haar linker oog en daarna uit haar rechter. Ze snuift even en veegt ze weg met de rug van haar hand. De tranen blijven komen. Joke en Herman krijgen het in de gaten, dat kon natuurlijk niet uitblijven.

‘Maar mams toch, vind je het zo erg?’

‘Ach kindje, ik zou zo graag terug naar huis gaan, het komt allemaal zo ineens en ik zal zoveel moeten missen.’

Joke trekt de tweede stoel bij en legt haar arm om de schouders van haar moeder. ‘Ik versta wel dat het niet leuk is, maar je begrijpt toch dat het niet anders kan? Je kunt maar een paar meter stappen, en dan nog met behulp van een stok. Je kunt ook maar enkele minuten rechtstaan, dat lukt toch niet in je eentje?’

‘Ik weet het wel, meiske.’

‘En dan is er nog het gevaar dat je nog eens valt! Met dat zere been is het allemaal zo onhandig. Je huis ligt ook zo afgelegen, ik zie je daar al uren op de grond liggen voor er iemand langskomt. Ik moet er niet aan denken!’

‘Ik zou kunnen leren een gsm te gebruiken,’ probeert Renate voorzichtig.

‘Moedig geprobeerd, mams, maar dat lost het probleem van gaan en staan niet op, toch? Het kan echt niet anders, het zal wel wennen. Ze organiseren hier allerlei activiteiten voor de bewoners en wie weet krijg je wel nieuwe vriendinnen.’

‘Ja, dat zal dan wel, zeker...’ zucht ze.

Renate snikt nog wat na. De kinderen zijn best lief en bezorgd, zij kunnen het ook niet helpen. Had ze maar beter uitgekeken, dan had ze wel gezien dat de vloer daar nat was en dan was ze beslist niet uitgeschoven.

Joke gaat met een bezwaard gemoed weer aan het werk. Had één van de drie hun moeder dan toch in huis moeten nemen? Dat hebben ze wel overwogen, maar de slotsom was toch dat het rusthuis de beste oplossing was. Het heeft geen zin om heel de discussie opnieuw te voeren; haar zussen, en vooral Lena, zouden haar zien komen! Het was te voorzien dat mams het niet leuk zou vinden. Hopelijk kan ze er wennen en weer gelukkig worden. Als het na een tijdje niet lukt, kunnen ze de zaak nog herbekijken.

Herman is ondertussen bijna klaar, ziet Renate, alleen het fijne borduurwerk ligt nog in de doos. De kast is vol. Dat is een meevaller, het fijne borduurwerk zal ze dan maar vergeten. Oei, ze had uiteraard in het oog moeten houden waar de kinderen alles gelegd hebben. Ze zucht. Nu ja, zo groot is die kast niet, ze zal alles wel vinden, ze heeft tenslotte tijd genoeg!

Renate staat recht, ze moet naar de WC. Het is maar een paar meter stappen, er is immers een WC op de kamer. Toch is het een hele opdracht.

‘Gaat het mams?’

‘Ja kindje, die paar meter kan ik het zelfs zonder stok,’ zegt ze dapper.

Voor alle zekerheid maakt ze toch maar gebruik van haar stok. Joke en Herman blijven nog even wachten tot Renate klaar is. Het is goed gegaan.

De verhuis is een feit. De linnenkast hebben ze vorig weekend al ingeladen en morgen komen ze met de gloednieuwe televisie en de snuisterijen die Renate gisteren heeft uitgezocht.

‘Mams, wij moeten naar huis. Kom je nog bij ons eten of blijf je meteen hier?’

‘Ik blijf maar hier, denk ik,’ knikt ze gelaten.

Als de kinderen buiten zijn komen de tranen opnieuw. Renate laat ze komen, met beken stromen ze uit haar ogen... Vandaag mag het nog, als afscheid van al wat ze zal moeten missen. Voor de laatste keer zal ze erom huilen, beslist ze. Daarna zal ze zich focussen op de voordelen van haar nieuwe situatie, enkel en alleen op de voordelen en dan zal het wel lukken... het moet gewoon lukken! Hoewel... al de helft van haar leven gebruikt ze dat trucje om zich te focussen op de voordelen van een nieuwe situatie als die haar niet aanstaat. Het is een wondermiddel. Het helpt je om altijd en overal direct enthousiast over te zijn, maar dit keer lukt het niet echt. Ze heeft het al geprobeerd. Het probleem is dat ze in deze situatie geen enkel voordeel ziet waarin ze echt gelooft. Het zijn allemaal van die flut-voordelen. Toch zal ze er iets moeten op vinden: ze is niet van plan om hier de rest van haar leven te gaan zitten ongelukkig zijn! Wat zei Mariëtte ook weer? *Elk einde is een nieuw begin, wat je ervan maakt kies je zelf!* Ja, dat zei ze! Dapper droogt ze haar tranen en schuifelt ze de gang op richting eetzaal. Het is gelukkig niet ver.

De volgende morgen is Renate vroeg wakker. Ondanks het vreemde bed heeft ze redelijk goed geslapen. Ze blijft nog even liggen en overdenkt haar situatie. In gedachten begint ze alvast het zoveelste lijstje op te maken van de voordelen die haar nieuwe leven met zich meebrengt. Straks na het ontbijt zal ze alles opschrijven, dan kan ze het lijstje dikwijls herlezen. Misschien denkt ze nu aan iets waar ze de vorige dagen nog niet aan gedacht heeft. Het is tenslotte altijd een prima manier geweest om zich aan iets nieuws aan te passen, vooral als dat nieuwe haar niet beviel. Toen ze nog in de fleur van haar leven was, heeft Mariëtte haar het geheim ervan verklapt en sindsdien heeft ze meermaals ondervonden dat het werkt. Zelfs nu, nu ze nog maar aan het zoeken is naar de

voordelen, voelt ze zich al minder neerslachtig. Nee, zo mag ze dat niet formuleren, het is beter om te zeggen dat ze zich al gelukkiger voelt. *Neerslachtig* is immers een negatief woord en *gelukkig* is een positief woord. Het zijn kleine dingetjes, maar samen helpen ze om je beter te voelen, zo simpel is dat. Mariette heeft haar veel geleerd, eigenlijk heeft Mariette haar leren leven. Waarom lukt het dan nu niet? Het beetje geluk dat ze voelt als ze met het lijstje bezig is, is direct weer weg. Was ze maar weer thuis! Misschien betert haar been wel zo goed dat ze terug kan stappen zonder stok...tja, zelfs dan is terug naar huis geen optie. De boerderij staat immers sinds vorige week te koop. Een serviceflatje dan? Dan heeft ze haar bekende omgeving wel niet terug, maar wel haar vrijheid en wat meer ruimte. Ze kijkt het kamertje rond. Daar is ze vlug mee klaar. Aan de overkant de kast met links een gemakkelijke zetel en een klein inkomhalletje. Rechts het raam, dat gelukkig uitkijkt op het parkje, voor het raam een tafeltje met twee stoelen. Het hoofdeind van haar bed neemt de rest van die muur in beslag. Aan het voeteneind is er nog plaats voor een laag kastje, waarop ze de televisie kan zetten. Links, in de korte muur, is de deur naar de wc en de lavabo. Al bij al drie meter in het vierkant of misschien iets meer? Haar auto gebruikt Jolien nu. Op het ogenblik is autorijden nog moeilijk. Als haar benen het ooit nog terug zullen kunnen, zal ze zo lang uit de running geweest zijn dat ze het drukke verkeer ontwend is... Nu is ze toch weer aan het zeuren! Kop op, Renate, laat je er niet onder krijgen! Denk aan de voordelen!

Een klop op de deur. Iemand van het personeel komt binnen. 'Goede morgen, Renate, ik mag toch Renate zeggen? Of heb je liever dat ik je aanspreek met Mevrouw?'

'Zeg maar Renate hoor, dat klinkt veel vlotter.'

‘Fijn, ik ben Maria, ik werk op deze gang. Je mag nu opstaan en je aankleden. Dat lukt alleen?’

‘Ja, meiske, zo erg is het nog niet met mij gesteld, het is alleen dat been van me dat me parten speelt.’

‘Prima, de eetkamer is op het einde van de gang. Ik zorg nog voor een rollator.’

‘Een wat?’

‘Een rollator, dat is een hulp bij het stappen, je kunt er ook wat boodschappen in kwijt en als je moe bent, kan je erop gaan zitten.’

‘Oh ja, ik denk wel dat ik zoiets al eens gezien heb. En krijg ik dat zomaar gratis?’

‘Je mag dat zomaar gratis gebruiken, maar het is niet van jou. De rollator blijft eigendom van het rusthuis. Ik breng er dadelijk eentje.’

Nog voor ze naar de eetzaal vertrekt, is Maria daar met de rollator.

‘Alsjeblief, Renate. Dat zal heel wat gemakkelijker stappen. Ik heb hier ook nog een programmablaadje voor jou.’

‘Dank je.’ Ondanks het feit dat ze sceptisch is, opent Renate het blaadje meteen.

‘Wordt er van mij verwacht dat ik deelneem aan die activiteiten, Maria?’

‘Eigenlijk wel, niet aan allemaal natuurlijk, maar liefst zoveel mogelijk.’

‘Mm, dat dacht ik al.’

‘Waarom? Heb je daar geen zin in?’

‘Voor zo nu en dan wel, maar ik houd ervan om alleen te zijn, om rustig mijn eigen ding te kunnen doen.’

‘Niets moet, Renate. Weet je, de meeste bewoners komen hier niet vrijwillig. Ze zijn op een of andere manier gedwongen om hun vrijheid op te geven en dat is niet leuk. Wij hebben de ondervinding dat de bewoners die uit hun kamer komen en

deelnemen aan de activiteiten er beter van worden. Voor velen betekenen onze activiteiten nog een aantal gelukkige jaren met nieuwe vriendschappen.'

'Ik zal zien, maar ik voel mij helemaal niet ongelukkig als ik alleen ben, integendeel.'

'Wat jij wilt, Renate. Zoals ik al zei: niets moet. Doe waar je je goed bij voelt. Wij willen alleen maar dat je je hier goed voelt. Is er nog iets dat ik voor jou kan doen?'

'Nee, Maria, bedankt.'

Als Maria buiten is, bekijkt ze het 3-maandelijks programmablaadje uitvoerig. Het is leuk opgevat, met feedback van de deelnemers en grappige voorvalletjes. Het programma is zeer uitgebreid en gevarieerd. Elke weekdag is er iets te doen: een concert, een lezing, gezelschapsspellen, kaarten, knutselnamiddagen, een wandeling, een busuitstap, voorleesmomenten en in december een kerstmarkt. De weekends worden, op enkele uitzonderingen na, vrijgehouden voor familiebezoekjes. Ook 's morgens en 's avonds is er nooit iets gepland.

Ach ja, ik kan het wel proberen, bedenkt ze. ALTIJD alleen zitten, heeft ze tenslotte nooit gedaan. Toen ze thuis was, ging ze in de namiddag ook dikwijls op stap. De kaartnamiddagen staan haar niet aan, voor het overige bieden ze wel leuke dingen aan. Knutselnamiddagen! Misschien kan ze daar zelfs wat aan bijdragen? Ze grinnikt even: 't is nog altijd hetzelfde als vroeger! Nog steeds heeft ze de neiging iets te doen waardoor ze gezien wordt. Als ze dat niet doet, lijkt ze nog steeds enigszins onzichtbaar. Het maakt haar niet meer ongelukkig. Ze kent de oorzaak en ze heeft, of nee had, voldoende contacten. Populair zijn is niets voor haar.

In de eetkamer staan 8 tafeltjes gedekt, telkens voor 6 personen. Renate krijgt een plaats toegewezen aan de tafel in

de linker achterhoek. Nieuwsgierig kijkt ze rond. Ongeveer de helft van de oudjes zijn al aanwezig. Oudjes? Tja, daar hoort zij nu ook bij. Ze voelt zich niet oud, alleen een beetje onhandig met dat zere been. Sommigen komen op eigen kracht, zoals zij, en anderen worden met de rolstoel aangevoerd. Als alle plaatsen bezet zijn, worden het brood en de toespis binnengebracht: een stukje charcuterie, een sneetje kaas, confituur en een potje boter. Het kon slechter. Boterhammen kunnen ze krijgen zoveel ze willen. Er wordt kort gedankt en dan tasten ze toe.

Renate observeert de andere bewoners, allemaal mensen die op dezelfde gang wonen, haar gang. Praten is nog niet aan de orde, dat stelt ze liever nog wat uit. Contact leggen is nog steeds niet haar sterkste kant. Meestal wacht ze tot er iemand contact zoekt met haar. Alles is zo nieuw. In stilte eet ze haar boterham met haar ogen zoveel mogelijk op haar bord gericht. Andere bewoners praten wel met elkaar, maar niet allemaal. Sommigen kijken in haar richting en enkelen knikken haar vriendelijk toe. Renate geeft hen dan een knikje terug.

Na het ontbijt loopt de eetkamer leeg, het is blijkbaar niet de bedoeling dat ze hier blijven rondhangen. Daarvoor dient de cafetaria op de benedenverdieping, zo staat het in de voorschriften die ze vorige week al gekregen heeft. Renate rolt haar rollator terug naar kamer 124, dat is vanaf nu haar thuis. Eigenlijk wel handig zo'n ding, het stapt veel gemakkelijker dan met een stok.

Een beetje verloren gaat ze op het bed zitten, ze mag nu doen wat ze wil. Wat zou ze willen doen? Ja wat? Het is 4 maanden geleden dat ze die keuze had... dat moet ze noteren!

Eerste punt voor de voordelenlijst:

Ik ben vrij om te doen wat ik verkies! Nu ja, gerekend buiten de etenstijden en de tijd dat ze naar de kine moet, twee keer in de

week. Die uren liggen vast, maar de rest van de tijd kan ze doen wat ze zelf wil! Dat is toch heel wat! De keuze wordt vooral beperkt door haar been, maar dat is niet anders. In het ziekenhuis was ze, met haar been in het gips, aan haar bed gekluisterd en in het revalidatiecentrum had ze nog nergens zin in, dat kwam door de pijnstillers, weet ze. Nu kan ze wel zonder die pillen, als ze zich koest houdt, heeft ze helemaal geen pijn meer en even stappen of rechtstaan, lukt ook al. Het zal nooit meer helemaal goedkomen, heeft de kinesist gezegd, maar het kan nog wel beter. Ze betwijfelt of ze zoveel vrije tijd ingevuld krijgt... kan het dan wel op de voordelenlijst?

‘Zet het erbij, Renate,’ zegt ze tegen zichzelf. ‘Het is een positief punt en je kunt het er later weer afhalen als je dat wilt. Het is jouw lijst, jij doet ermee wat je wilt.’

Daarmee is het eerste punt een feit. De rest van het papier is nog blanco.

Ze denkt na.

‘Komaan, Renate, laat het komen!’ moedigt ze zich aan.

Punt twee: *het is alleen maar mijn been dat gekwetst is, mijn handen en mijn hoofd doen hun werk nog prima*. Daar is niets aan toe te voegen, dat is een waarheid als een koe! Dat is eigenlijk een puntje waar ze nog nooit bij stilgestaan heeft. Het kwam zomaar bij haar op!

Renate krijgt er zin in. Er moet nog meer komen, hoe langer de lijst wordt, hoe sneller ze zich beter zal voelen. Wat kan ze nog bedenken?

Ik moet geen eten meer koken of aanhalen. Daar staat dan wel tegenover dat ik moet eten wat de pot schaft. Ik kan niet meer kiezen, maar is dat zo belangrijk? Ik lust bijna alles, dus het is wel prettig dat ik mij daar niets meer hoef van aan te trekken. Om steeds maar alleen voor mezelf warm eten te koken moest ik me soms toch forceren dus... een positief punt of niet

helemaal? Kom, Renate, niet zo kieskeurig. Je weet best dat achter een fornuis staan niet zo goed meer zal lukken.

Het is hier altijd warm zonder dat ik de kachel moet aanmaken of hout moet aansleuren! Zeer positief! De kinderen brachten wel veel hout naar binnen, vooral de laatste jaren, maar soms moest ze zelf naar de opslagplaats om het te halen. Zo'n houtkachel is een fulltime bezigheid, als je hem even aan zijn lot overlaat, neemt hij wraak door uit te doven en dan moet je hem weer aanmaken! Echt een voordeel dus!

Nog iets waar ze niet direct bij stilgestaan had: *ik kan gerust zijn 's avonds!* De laatste jaren was ze soms bang 's avonds, vooral in de winter. De oude boerderij lag daar zo eenzaam, dan deed ze wel drie keer de ronde om te controleren of alle deuren goed vergrendeld waren. Ze heeft het de kinderen nooit verteld. Dat is nu dus verleden tijd.

Ik hoef mij nergens nog zorgen om te maken, alles wordt voor mij geregeld, schrijft ze.

Hé, dat loopt vlot! De vorige weken kreeg ze niet half zoveel bij elkaar! Renate herleest het lijstje:

1. Ik ben vrij om te doen wat ik verkies!
2. Het is alleen maar mijn been dat gekwetst is, mijn handen en mijn hoofd doen het nog prima.
3. Ik moet geen eten meer koken of aanhalen.
4. Het is hier altijd warm zonder dat ik de kachel moet aanmaken of hout moet aansleuren!
5. Ik kan gerust zijn 's avonds.
6. Ik hoef mij nergens nog zorgen om te maken, alles wordt voor mij geregeld.
7. Ik heb alles bij de hand: kapper, kine, gezelschap, verpleging (als het nodig moest zijn)
8. Ik heb een rollator ter beschikking, dat loopt gemakkelijker.

Acht voordelen! Dat ziet er goed uit! Voilà, daar is de eerste glimlach al! Ze zullen nog verbaasd staan over haar veerkracht!

Al bij al heeft het lijstje niet eens zoveel tijd in beslag genomen. Ze heeft voor de middag nog tijd genoeg om de inhoud van haar kast te inspecteren, besluit ze. Ze weigert te denken aan de vele extra uren die ze nu moet vullen met minder keuze aan bezigheden en aan al de mensen uit haar omgeving die ze zal moeten missen. Nu ze er daadwerkelijk kan aan beginnen, weet ze dat het zal lukken. Het moet lukken en het zal lukken!

Opgetogen opent Renate de kast waarin Joke haar persoonlijke spullen opgeborgen heeft. Om haar been te sparen neemt ze een stoel en zet ze zich voor de geopende kast. Welk handwerkje zal ze kiezen om zich opnieuw in te werken? Patchwork? Nee, dat is nog wat te omslachtig, liever iets eenvoudiger... een kleedje haken of een knuffelbeest breien? Joke heeft alles heel overzichtelijk geschikt, ziet ze. Ze kan zo de boeken met de breipatronen nemen om iets uit te kiezen. En wat staat daar bovenaan? Dat zijn geen boeken met handwerkpatronen, dat zijn haar fotoalbums! Renate weet zeker dat ze die thuis niet heeft klaargelegd, haar kinderen hebben dus beslist dat ze die nodig heeft. Waarom? Het is jaren geleden dat ze daar nog naar omgekeken heeft... tja, misschien juist daarom?

Ze staart naar de albums die op de bovenste plank tegen elkaar aanleunen. De data staan netjes op de ruggen. Joke heeft ze in volgorde gerangschikt, ziet ze. Het oudste album, dat van haar kinderjaren, staat helemaal links. Ze kan haar ogen er niet van losmaken.

Stilaan bekruipt haar een sterk verlangen om de foto's te bekijken. Al die foto's samen vormen haar levensverhaal. Genieten van herinneringen... dat heeft ze toen ook van

Mariette geleerd. 'Niemand kan je mooie herinneringen van je afnemen! Geniet ervan!' zei ze. Die foto's heeft ze eigenlijk nog nooit bekeken...

Mm, ja, dat is een goed idee... foto's kijken, maar ze kan er niet bij. Op een stoel klimmen durft ze niet, jammer, nu moet ze wachten tot er iemand langskomt, of mag je daarvoor bellen? Het lijkt haar een beetje overdreven om Maria daarvoor te storen. Ze kan wel wachten, ze heeft immers tijd genoeg!

Gelukkig is het middageten een stuk beter dan de ziekenhuiskost die ze de laatste vier maanden te slikken kreeg! Het is best lekker! In tegenstelling tot deze morgen heeft ze nu aandacht voor de mensen met wie ze aan tafel zit. Er eten nog 2 vrouwen en 3 mannen aan deze tafel. De twee vrouwen zitten tegenover haar. Naast haar en aan de twee koppen zitten de mannen. Ook aan de andere tafels is het gezelschap gemengd, ziet ze. Eigenlijk zien de anderen er allemaal ouder uit dan zij. Ze zit hier echt niet op haar plaats, of zou ze dat verkeerd schatten omdat ze thuis meer met jongere mensen omging?

Ze kijkt nog eens haar tafel rond en ze kucht even. Vijf paar ogen kijken in haar richting.

'Eh, ik woon hier sinds gisteren. Ik ben Renate en ik ben 80, wie zijn jullie?' Zoals altijd klinkt het dapperder dan ze zich voelt, maar ze is er trots op dat ze het nu durft, dat is ooit anders geweest!

'Welkom, Renate, ik ben Bas, ik ben hier al anderhalf jaar. Het is hier goed, meidje, je zult het vlug gewend zijn. Het personeel is vriendelijk, het eten is goed en ze houden je bezig.'

Dat Bas het naar zijn zin heeft, kan je aan zijn stem horen. De twee vrouwen noemen Marie en Jeanne. De man naast haar is Fons.

‘Aan de andere kant zit Louis, hij zegt nooit veel,’ legt Bas uit. ‘Hij is een beetje dement, hij weet waarschijnlijk niet eens meer dat jij zopas naar onze namen gevraagd hebt.’

Renate heeft medelijden met de man. Hij reageert helemaal niet, hij lijkt zo eenzaam.

‘Kan je dan geen gesprek met hem voeren?’ vraagt ze.

‘Soms.’

‘Wat erg!’

‘Tja, daar zal je moeten aan wennen, meidje,’ zegt Bas. Hij heeft haar blijkbaar al een nieuwe naam gegeven! ‘We zijn allemaal aan onze laatste jaren begonnen en dat gaat niet altijd zonder miserie,’ gaat hij verder.

Renate kijkt naar Louis die nog steeds niet reageert. Bas heeft waarschijnlijk gelijk, ze zal veel miserie te zien krijgen... dat hoort zeker niet op het voordelenlijstje thuis. Ze kan ook telkens blij zijn dat zij het er beter van afbrengt? Niet vanzelfsprekend...

Renate popelt van ongeduld om aan het album te beginnen dat Maria voor haar klaar gelegd heeft. Toch zal ze daar nog even moeten mee wachten. Binnen een half uurtje heeft ze een afspraak bij de kinesist. Na al die oefeningen is ze meestal erg moe. Tenzij de oefeningen hier minder zwaar zouden zijn dan in het revalidatiecentrum. Die kans is eerder klein, bedenkt ze. Het zou ook betekenen dat ze minder vlug vooruit gaat. Het zal dus wel avond worden voor ze aan het album toekomt.

Hoofdstuk 2

Kinderjaren

Na het avondeten kan Renate niet vlug genoeg op haar kamer zijn. Het album ligt geduldig op haar te wachten. Het begint in 1936 en loopt tot 1950. Dit album is kleiner dan de volgende. Er zijn niet zoveel foto's uit haar kindertijd, het was immers oorlog. Waar deze foto's dan uiteindelijk toch vandaan gekomen zijn, weet ze niet.

Wat zien papa en mama er jong uit op deze foto! Jef Leyers en Theresa Van Dingenen huwden in 1936. Een jaar later werd hun eerste kindje geboren. De kleine Thomas ligt in de wieg. Renate herkent Thomas niet in de baby op de foto, maar de wieg herkent ze wel, die heeft later nog verschillende keren dienst gedaan in de familie. Om te beginnen hebben alle vier de kinderen Leyers er hun eerste levensmaanden in gesleten en nadien een flink aantal van de kleinkinderen. Een jaar na Thomas kwam Jozef en weer een jaar later was het haar beurt. Tussen haar en de volgende, Elisabeth, is er ruim 2 jaar. De namen van Jozef en Elisabeth zijn altijd een discussiepunt geweest. Papa wilde per se dat de doopnamen gebruikt werden terwijl zij kozen voor Jos en Liesbeth.

De volgende foto is er een van peuter Renate bij Sinterklaas. Sinterklaas geeft haar een hand en Zwarte Piet staat van opzij toe te kijken. De Heilige man is een paar keer in levende lijve bij hen thuis geweest, dat weet ze uit de verhalen. Maar eigenlijk herinnert ze zich daar niets van. Aan deze foto te zien, was ze toen echt wel bang.

Hoe oud zou ze geweest zijn... 1943, 4 jaar dus, ze had die grappige krul nog op haar hoofd. Na het wassen werd het haar van het bovenste gedeelte van het hoofd bijeen genomen

en rond een krulspeld gedraaid. Nadien werd de krulspeld er voorzichtig uitgehaald zodat de krul in vorm bleef. Dat zie je nu niet meer. En die kleertjes die ze toen droegen... ook niet meer van deze tijd! Er was veel werk aan. Mama maakte al onze kleren zelf tot we een jaar of 15 waren, nadien werd er al eens iets gekocht, maar lang niet alles!

Elke zomer en winter maakte mama voor Liesbeth en mij een nieuw kleedje, allebei identiek uiteraard en zolang we kleuters waren, dikwijls met smok en korte pofmouwtjes. Mooi, maar een bende werk! De twee jongens waren ook altijd hetzelfde gekleed. Op onze kleding was niets aan te merken, we zagen er altijd netjes en verzorgd uit, al was het dan ouderwets.

Er volgen nog enkele foto's van haar kleutertijd.

'We waren eigenlijk wel schattige kinderen,' glimlacht ze.

Sommige mensen beweren dat ze zich nog veel herinneren uit hun kleuter- en kindertijd. Renate niet, ze weet nog slechts enkele dingen en dan meestal nog dankzij foto's en verhalen. Jammer eigenlijk.

XXX

Het is opeens aardedonker, Renate is doodsbang.

'Mama, mama, ik zie niets meer!' roept ze terwijl ze op de tast de weg naar de deur zoekt.

'Blijf staan, Renate, mama zal de deur wel opendoen,' tracht de 2 jaar oudere broer, Thomas, zijn zusje te sussen.

Samen met Thomas is ze op de overloop krijgertje aan het spelen en dan gaat het licht opeens uit. Thomas weet wel wat er gebeurd is: de benedenbuurvrouw vond zeker weer dat ze teveel lawaai maakten en heeft stilletjes het licht uitgedaan om hen bang te maken. Thomas is echter niet bang, maar Renate wel, zij is dan ook nog maar 4 jaar.

De deur van de woonkamer gaat open, er valt een streep licht op de overloop. Renate herademt. Mama knipt zuchtend het licht weer aan.

‘Kunnen jullie niet een beetje rustiger doen?’ stelt ze voor.

Ze knikken allebei.

Een poosje lukt het hen ook, maar al vlug gaan ze zo op in hun spel dat het rumoer toeneemt, al doet Renate haar best om stiller te zijn. Ze is het gebeurde van daarnet immers nog niet vergeten. In haar onschuld denkt ze dat hun lawaai het licht uitdoet... floep! Daar zitten ze opnieuw in het donker.

‘Mama!’ gilt ze.

Daar verschijnt mama weer.

‘Komen jullie nu maar verder binnen spelen,’ zegt ze.

‘Toe, mama, binnen kunnen we geen krijgertje spelen. De box van Elisabeth staat in de weg. We kunnen niet rond de tafel lopen,’ protesteert Thomas.

‘Dan verzin je maar iets anders, jongen, Renate is veel te bang.’

Thomas mokt nog een beetje, maar er zit niets anders op. Als ze telkens opnieuw in het donker zitten, is er ook niets aan. Hij kiest dan maar voor zijn meccano.

Renate kruipt weg in het verste hoekje van de kleine kamer. Ze maakt zich zo klein mogelijk en wiegt stilletjes heen en weer. Liefst had ze zich in de armen van mama gestort om zich te koesteren in haar troostende armen, maar mama is het voorval blijkbaar al vergeten en is in het piepkleine keukentje bezig met de vaat. Ze maakt zich zorgen, maar dat weet Renate natuurlijk niet.

Wat de benedenbuurvrouw doet, is onaanvaardbaar, vindt mama. Kinderen bang maken doe je niet! Kinderen maken al eens lawaai, uiteraard. Als ze daar niet tegen kan, zou ze toch naar boven kunnen roepen en vragen of ze wat stiller willen zijn, in plaats van het licht uit te knippen? Die pesterij met het

licht is trouwens niet het enige. Elke keer als ze met Elisabeth op de ene arm en een zak vol spullen in de andere hand de trap af komt, stuit ze onderaan op een blokkade. Ze moet dan eerst alles neerzetten om het obstakel te verwijderen voor ze bij de buggy kan. Het duurt nog zeker 2 maanden voor hun nieuwe huis klaar is! Theresa zucht. Hoe erg het ook is, er is op het ogenblik niets aan te doen.

Tegen haar zin probeert ze de kinderen rustig te houden en gaat ze dan maar zoveel mogelijk met hen naar het park. Binnen een kwartiertje kunnen ze er wel weer even heen.

Renate vindt het heerlijk in het park, ze trippelt graag in het bos rond en voert de eendjes aan de waterkant. Vandaag kiest ze voor de grote zandbak. Er lopen gelukkig niet teveel grotere kinderen rond om haar bouwsels expres stuk te maken. Straks als de school uit is, komen de pestkoppen, maar dan zijn zij allang naar huis.

In de zomer mogen ze pootje baden, daar is het nu echter nog te koud voor. Het is immers nog niet lang geleden dat ze hier door de sneeuw ploeterden.

Thomas en Jos maken alweer een hoop kabaal op de overloop. Renate doet niet mee, ze is veel te bang van het donker. Mama is nerveus, ze kan de jongens toch niet verbieden te spelen! Zo dadelijk begint het gepest weer. Nog een half uurtje en dan kunnen ze vertrekken. Bij oma Herentals, de moeder van Theresa, zijn de paasklokken geweest!

Het gepest is uitgebleven, waarschijnlijk was de benedenbuurvrouw niet thuis.

Gepakt en gezakt staan ze met z'n zessen aan de bushalte.

'Waar gaan we naartoe mama?' vraagt Renate nieuwsgierig. Gewoonlijk weet ze op voorhand waar ze naartoe gaan, maar nu hebben papa en mama niets gezegd.

‘Er komt een verrassing bij oma Herentals,’ verklapt papa.

‘Voor ons allemaal?’ wil Jos weten.

‘Ja, voor jullie alle vier.’

‘Wat is het?’

‘Dat zeggen we niet, Renate, anders is het geen verrassing meer!’

Popelend van ongeduld, zit Renate te wiebelen op de bank. Liefst zou ze dansen en springen, maar dat mag niet op de bus. Op straat mocht het ook niet.

Van de bushalte tot bij oma en opa is het nog 20 minuten stappen. Ze moeten elkaar een handje geven, zij aan Liesbeth en Thomas aan Jos. De jongens lopen voorop, dan volgen de meisjes en papa en mama lopen achteraan.

Als het huis van oma in het zicht is, rennen de kinderen ernaartoe. De ganse familie staat hen op te wachten: tante Madeleine en nonkel Jef met hun 2 kinderen: Dirk en Annie, tante Sofie en nonkel Luc met hun vier spruiten: Seppe, Franske, Marieke en Wiske en tante Marijke, die nog alleen is.

‘Ha, daar zijn jullie! Juist op tijd!’ verwelkomt opa hen. ‘Ik heb de paasklokken besteld en ze vliegen zo dadelijk over om hun eieren te laten vallen. Ga maar met tante Madeleine mee naar boven, dan kunnen jullie de klokken zien aankomen,’ stelt hij voor.

Enthousiast rennen de 8 kinderen naar boven. De twee kleintjes worden door tante Madeleine en tante Marijke op de arm genomen. Aan het einde van de grote overloop opent tante het raam. Het is een beetje dringen om op de eerste rij te staan.

‘Kom Thomas, Dirk en Seppe, jullie zijn de grootsten, jullie staan achteraan,’ organiseert tante Madeleine. ‘Kijk, daar vliegen ze!’

Tante Madeleine en tante Marijke wijzen met hun lange arm naar een plek in de blauwe lucht. Alle snoetjes draaien zich in

de juiste richting en speuren naar de felbegeerde paasklokken.

'Ja, daar!' roept Annie blij.

'Ja, ja, ik zie ze... daar vliegen ze, het zijn er drie!'

'Ik zie er wel zes!'

'Nee juffie, het zijn er maar twee, waar zijn die andere dan?'

Het is een getater en een drukte van belang.

Renate kijkt en staart in de aangegeven richting, maar de plek blijft leeg, hoe ze ook haar best doet. Al haar neefjes en nichtjes hebben de klokken gezien en zij niet. Renate is erg teleurgesteld, ze heeft niets gezien en nu is het alweer voorbij. Ze durft er niets van te zeggen. Iedereen heeft de klokken gezien en zij niet...weg is het blijde gevoel.

In een vaart gaat het terug naar beneden. Renate sluit als laatste de rij. Met het paaseieren rapen in het vooruitzicht, is Renate haar verdriet echter vlug vergeten. Ze zoeken heel de tuin af en rapen een hele zak vol. Oma zal de eieren straks verdelen onder de drie gezinnen.

Na het paaseieren rapen maken ze een wandeling in de omgeving.

Hier kan Renate zich volop uitleven. Ze huppelt graag door het bos met zijn hoge, imposante bomen waarin allerlei vogels hun eigen lied zingen. Ook de weg door de velden is de moeite waard om op te rennen en te stoeien. Loebas, de hond rent dapper mee en brengt alle stokken die ze gooit netjes terug. Er groeien nog geen gewassen op de velden. Ze kunnen nog heel ver zien. De hoge kerktoren van het volgende dorp is zover weg dat hij nog kleiner lijkt dan zichzelf! De grachten staan vol water. Tijdens de zomer staan ze droog. Renate gooit er takjes in. Het water voert ze mee naar de grote beek verderop en Renate probeert ze op haar korte beentjes te volgen. Als dat niet echt lukt, kijkt ze de takjes na tot ze uit het zicht verdwenen zijn.

Renate is nog helemaal niet moe als ze weer op de boerderij komen, maar oma heeft taart! Die wil ze niet missen. Er is een flink stuk voor iedereen. En of ze ervan smullen, taart krijgen ze maar heel zelden!

Het is bijna donker als ze opstappen. De straatverlichting brandt al. Jammer dat de lantaarnaansteker al voorbij is, Renate ziet hem graag bezig. In het donkere kamertje van de lantaarn licht het kleine vlammetje dan aarzelend op. Daarna wordt het groter en groter tot het heel de ruimte van de lantaarn vult met een geel, flakkerend vlammetje.

Renate moet zich reppen om niet achterop te geraken. Papa stapt flink door anders missen ze de bus. Elisabeth zit bij papa op de schouders zodat zij, Renate, nu de kortste beentjes heeft om hem bij te houden. Hun schaduw groeit en krimpt bij elke lantaarn die ze passeren. Renate probeert op haar eigen schaduw te trappen, de hele weg lang, maar het lukt haar geen enkele keer.

Op de bus eigent ze zich een plekje aan het raam toe en kijkt ze naar de honderden sterren, hoog aan de hemel. Nee, geen honderden, zeker duizend zijn het er!

XXX

‘Renate, wat zit jij hier in het donker, was je in slaap gevallen?’

Maria is de kamer binnengekomen. Renate had het niet eens in de gaten. Het was Pasen bij oma!

‘Zal ik het licht aansteken, dan zie je de foto’s toch beter?’

‘Ja, doe maar, maar ik sliep niet hoor, ik zag de foto van het paaseierenfeest bij mijn oma en voelde mij opeens weer 4 jaar. Het was best een leuke tijd, nu ja, niet alles was even leuk. De overloop in ons huurappartement in Herentals was eng, die was altijd opeens zo donker. Vroeger wist ik niet hoe dat

kwam, maar het was de huisbazin, die beneden woonde, die niet kon verdragen dat wij lawaai maakten. Ze deed dan het licht uit. Als ik daaraan terugdenk, voel ik nog hoe bang ik was, maar al de rest was plezierig hoor: het park, de eendjes, de tuin bij oma...alleen, de paasklokken zag ik niet en de anderen wel.' Renate glimlacht. 'Ik had natuurlijk gelijk, er was niets te zien...'

'Denk dan maar vooral aan de leuke dingen, die zijn in de meerderheid, als ik het zo hoor,' lacht Maria. 'Dan ga ik maar weer, ik kwam alleen even kijken of alles in orde is.'

'Bedankt, Maria.'

Hier kan ze zich echt wel geborgen voelen, als ze zelfs al naar je komen kijken omdat er geen licht brandt! Het rusthuis heeft echt wel voordelen. Toch is het ook een beetje jammer dat ze uit haar droom gehaald is. Thuis kon ze eten, slapen, weggaan, thuiskomen en dromen wanneer ze maar wilde. Renate glimlacht, ach ja, 't is nu zo. Een beetje regelmaat in haar leven zal haar gezondheid ten goede komen. Het lukt haar wel!

Het album ligt nog op haar schoot. Zou ze nu nog een bladzijde omslaan, of misschien toch maar beter morgen, anders wordt het te laat.

XXX

'Kom Renate, stap eens wat vlugger. Ik kan Elisabeth niet zolang alleen laten.'

Mama heeft haar vijfjarig handje stevig vast en trekt aan haar arm. Mama is haastig, weet ze, want Elisabeth is ziek en er is geen oppas. Aan de andere kant houdt mama Jos bij de hand. Thomas, die al 7 is, rent een eind voorop. Bijna heeft hij zijn beste vriend, Louis, ingehaald. Renate vindt het spannend. Nog even, ja, nu lopen ze naast elkaar!

Mama sleurt nog wat harder aan haar arm.

'Au, mama, dat doet pijn!'

'Weet je wat, we zullen samen rennen in plaats van te stappen,' stelt mama voor.

Zonder de reactie van haar twee kinderen af te wachten, voert Theresa het tempo op. Jos en Renate beginnen braaf te draven. Hijgend komen ze tenslotte bij de schoolpoort aan

. Jos krijgt een zoen en mag op zijn eentje nog een eindje verder stappen tot aan de jongensschool. Vanaf de eerste klas moeten de jongens naar de jongensschool, honderd meter verderop. De kleuterjongens moeten naar de meisjesschool omdat er in de jongensschool geen kleuterafdeling is. Zo is het en niet anders, Renate weet het allemaal al heel goed. Nu zullen ze de imposante, donkergroene poort binnenstappen. Elke dag opnieuw herinnert ze zich het gevoel van angst en machteloosheid dat haar die eerste keer overviel toen ze door die overweldigend grote poort moest stappen en haar vertrouwde wereld moest inruilen voor een groot vraagteken. Nu gaat het beter. Ook deze wereld is nu bekend terrein voor Renate, maar eigenlijk zou ze toch liever thuisblijven.

Halverwege de lange, brede gang zal mama haar een zoen geven, zich omdraaien en weer naar huis gaan. Misschien zal mama vandaag wel naar huis rennen, nu Elisabeth alleen thuis in haar bedje ligt. Elisabeth is nog maar 3 jaar!

Halverwege de gang krijgt Renate haar zoen zoals ze voorspeld had. Ze blijft even staan en wuift tot mama door de poort verdwenen is. Mama heeft niet meer omgekeken vandaag.

Op het einde van de gang komt ze op het binnenpleintje. Aan de rechterkant is er een grote zandbak met daarachter de eerste en de tweede kleuterklas. Daar is Renate nooit binnen geweest. Vorig jaar ging ze nog niet naar school. Recht voor haar is het hoofdgebouw. De inkomhal is vrij groot. De eerste

deur links is die van de derde kleuterklas voor de jongens en de tweede deur links is voor de meisjes die in de derde kleuterklas zitten, daar moet ze zijn. Aan de rechterzijde zijn de lokalen voor het eerste en tweede leerjaar, dat is voor volgend jaar en het jaar daarop, dat duurt nog lang. In het midden voert een brede trap naar de geheimzinnige bovenverdieping. De kleintjes mogen nooit naar boven. Alleen de kinderen van de derde, vierde, vijfde en zesde klas mogen de trap op. Renate zou wel willen weten hoe het er daarboven uitziet! Vol heimwee kijkt ze alle dagen naar de mooie, verboden trap. Het duurt nog een eeuwigheid voor ze naar boven mag!

Zuster Maria Magdalena is de baas in de derde kleuterklas. De zuster ziet er streng uit met zwarte kleren en haar brilletje, maar Renate mag haar wel. Voor de kindjes die niets verkeerd doen, is de zuster lief. Renate doet haar best om altijd braaf te zijn. Ze durft het gewoon niet om stout te zijn.

Zuster Maria Magdalena heeft altijd lange, zwarte kleren aan en op haar hoofd draagt ze een grote, witte kap met stijve, uitstekende punten, het lijkt op een zeilschip. Als Zuster Maria Magdalena zich voorover buigt, helt het schip gevaarlijk naar voor, dan kijkt Renate gespannen toe in de hoop dat het schip van haar hoofd zal vallen. Hoe zou haar haar eruitzien? Maar het schip valt nooit van haar hoofd.

Na de schooltijd komt mama haar weer ophalen. Nu heeft mama meer tijd want oma is er om op te passen.

‘Gaan we nog groenten kopen, mama?’ vraagt Renate.

Op de weg van school naar huis, passeren ze de groentewinkel. Renate komt er graag. De groenteman is altijd heel vriendelijk en geeft haar dikwijls een worteltje om op te knabbelen.

‘Neen meisje, vandaag niet.’